

ЕПОНІМІЧНА СКЛАДОВА МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена аналізу епонімічної складової медичної термінології як способу репрезентації вузькогалузевих професійних знань лікаря та культурно-історичного досвіду людства. Доведено, що ономастикон медичної термінології, побудований на використанні власних назв у мові медицини, відбиває антропоцентричну сутність людського мислення та дозволяє по-новому осмислити деякі традиційні проблеми термінознавства.

Ключові слова: медична термінологія, епонім, епонімічний термін, міфонім, реалонім.

Медична термінологія, яка формувалася протягом століть, продовжує свій динамічний розвиток, про що свідчить існування особливої категорії термінів-епонімів, утворених від власних назв. Епонім (гр. ἐπώνυμος – той, що дає ім'я, назву) – особа, від імені якої утворений будь-який інший онім [5; 165]. За даними російського дослідника медичної термінології М. М. Чернявського, епонімічні назви складають приблизно 30 % від загальної кількості термінів, більшість з яких припадає на неврологію та психіатрію [8; 410–425]. Власні назви були та залишаються важливим джерелом формування наукової мови медицини, про що свідчить той факт, що епонімічними термінами перевантажені майже всі мікросистеми медичної термінології. Найбільш поширеними сферами вживання онімів є номінація хвороб, синдромів, операцій, реакцій, методів дослідження, а також деяких анатомічних утворень тощо.

Теоретичним дослідженням епонімів як особливої лексичної категорії займалися Д. С. Лотте, О. В. Суперанська, О. В. Данильченко, Г. І. Боженар, Б. П. Михайлишин, Ю. О. Карпенко та ін. Медичні терміни-епоніми різних галузей були предметом практичного аналізу українських і російських мовознавців, зокрема цього питання торкалися Р. І. Стецюк у дослідженні кардіологічної термінології [6; 10, 12] та М. В. Дмитрук, яка проаналізувала лексику ветеринарії [2; 11]. Треба також відзначити дослі-

дження російського лексикографа Л. В. Хіль, що обрала предметом аналізу оперативно-хірургічну термінологію [7; 11–12].

Сучасні мовознавці пов'язують виникнення епонімічних термінів насамперед з позамовними факторами: історичними, соціальними, психологічними, а з лінгвістичної точки зору формування термінів-епонімів є різновидом метонімічного переносу [1; 41]. Завдяки вживанню власних назв у медичній термінології "категорія мовної особистості, починаючи з Гіппократа, продовжує залишатися ключовою в термінознавчих процесах" [3; 573]. Так, Б. П. Михайлишин вважає зазначені лексеми вторинними відносно однойменних понять, такими, що виникли як наслідок метонімічних процесів [4; 45–50].

Метою дослідження є аналіз епонімічної складової медичної термінології як способу репрезентації професійних і культурно-історичних знань, виявлення функціональних особливостей міфологічних термінів-епонімів. **Об'єктом** дослідження є епонімічні терміни з латинською мовною анатомічної та клінічної термінології.

Процеси термінотворення цікавлять сьогодні не лише лінгвістів, але й фахівців-медиків, які зіткнулися з проблемою доцільності функціонування пропріальних назв у науковій термінології та відсутністю єдиних правил транслітерації, відповідно до вимог того чи іншого національного правопису.

Для медичної термінології є більш характерним широке, порівняно із загальнолітературною мовою, використання власних назв як основи для творення нової мовної одиниці, де відомі терміни функціонують як звичайні і повноправні найменування.

Про давні традиції використання епонімів у мові медицини свідчить той факт, що ім'я "батька медицини" Гіппократа знайоме медикам, починаючи з **Hippocratis iusjurandum** – клятви Гіппократа, якою вони присягають на вірність медицині. Ім'я засновника європейської медицини увійшло також до складу таких клінічних термінів: **facies hippocratica** – обличчя ("маска") Гіппократа, що означає поступову зміну рис обличчя вмираючої людини, **succusio Hippocratis** – "сплеск" Гіппократа, звук у грудній клітині, характерний для гідропневмоторакса, **ungulus Hippocratis** – ніготь Гіппократа, опукла форма нігтя як

симптом остеоартропатії. Крім того, з Гіппократом пов'язані назви засобів з практичної хірургії: **mitra Hippocratis** – мітра або шапка Гіппократа, пов'язка з двох бинтів при травмах голови; **scamnum Hippocratis** – лавка Гіппократа, спеціальна лава для фіксації хворого з травмами хребта або кінцівок.

Вважають, що перші епонімічні терміни з'явилися у мові медицини ще за часів Античності, у той час, коли закладалися основи "мистецтва лікування". Проте більш активно власні назви почали вживатися в епоху Відродження, коли виник культ Античності. До таких термінів можна віднести: **mons Veneris** – міст Венери (нижній відділ лона на рівні лобка), **umbilicus Veneris** – заглиблення Венери (заглиблення щік) тощо. Багато з цих термінів відомі нам і сьогодні, але поступово як релікти попередніх епох вони зникають з ужитку, витіснені сучасними назвами.

Вживання епонімів у медичній термінології напряму залежить від розвитку самої науки. Епонімічні медичні терміни виникають перш за все в клінічних галузях медицини для опису складних, неоднозначних проявів хвороби, де практична діяльність лікарів часто випереджає наукові дослідження та висновки. Подібні ознаки не можуть бути зафіксовані як суттєві у мовному знаку, тому спочатку співвідносяться з ім'ям окремої персоналії.

В ономастичному просторі медичної термінології існують різні види онімів, які за типом денотата (віртуальний / реальний) можна розподілити на *міфоніми* (грец. μύθος + ὄνομα) та *реалоніми* (лат. realis + ὄνομα). Останній термін запропонований російською дослідницею Г.О. Абрамовою. Власні назви з віртуальними денотатами, що зустрічаються у медичній термінології, можна розподілити на дві групи. До першої групи належать *теоніми* (грец. θεός + ὄνομα) – власні назви божеств в античному пантеоні, наприклад: **morbus Heracleus** (гераклова хвороба) – застаріла назва епілепсії; **cornu Ammonis** (ріг Аммона) – скронева частка головного мозку; **atlas** – атлант (перший шийний хребець); **caput Medusae** – голова Медузи – симптом, що часто спостерігається при цирозі печінки. До другої групи належать *міфічні топоніми* (грец. τόπος + ὄνομα) – власні назви міфологічних об'єктів і місцевостей, наприклад: **lethargia** – хворобли-

вий стан, схожий на сон, для якого властива повна відсутність зовнішньої реакції, майже непомітне дихання, слабкий пульс і кров'яний тиск. Цей клінічний термін, утворений від гідроніма **Λήθη** (Лета) – грецької назви річки забуття в підземному царстві Аїда. Коли померлий пив воду з Лети, його душа забувала все, що пережила й бачила на землі, звідки походить вислів "канути в Лету", тобто "піти в небуття, зникнути назавжди".

До власних назв з реальними денотатами належать *антропоніми* (грец. ἄνθρωπος + ὄνομα) – власні назви, що офіційно ідентифікують людей. Терміни-епоніми, утворені на основі антропонімів виконують меморіальну функцію, оскільки є визнанням заслуг дослідників, що зробили різноманітні відкриття в галузі медицини. Отримавши статус знака, що індивідуалізує та виділяє одиничний денотат із ряду однорідних, власне ім'я (епонім-антропонім) у складі терміна-словосполучення стає визначальним компонентом, забезпечує поєднання ознак максимально абстрактного з максимально конкретним. Наприклад: **morbis Botkini** (хвороба Боткіна) – інфекційний вірусний гепатит; **symptomum Belski** – симптом Бельського.

Існувала також традиція називати хворобу на честь хворого, у якого вперше було виявлене дане захворювання. Так, в 1952 році був ідентифікований новий вид гемофілії **Haemophilia B**, який часто називають за прізвиськом першого обстеженого хлопчика, "хворобою Крістмаса".

У порівнянні з антропонімами, міфоніми є універсальними пропріативами з віртуальним денотатом, які ідентифікують певний міфологічний персонаж через усталений набір ознак. Вживання теонімів у медичних термінах-епонімах полегшує сприйняття та запам'ятовування наукових назв. На відміну від антропонімів, міфоніми створюють додаткову образність терміна, оскільки більшості міфонімів властиві прихована емоційність і експресивність, як позитивна, так і негативна.

Епонімічні терміни, до складу яких увійшли антропоніми або міфоніми, інколи створюють певні труднощі в роботі практичних лікарів і значно ускладнюють процес визначення діагнозу та призначення правильного лікування, оскільки вимагають не тільки професійних, але й фонових знань.

Ономастикон медичної термінології, побудований на використанні власних назв у мові медицини, відбиває антропоцентричну сутність людського мислення та дозволяє по-новому осмислити деякі традиційні проблеми термінознавства, виявити когнітивні основи процесу термінологічної номінації. Комплексний аналіз термінів-епонімів, у складі яких присутні різні види міфологізмів, дозволяє визначити психо-культурологічний комплекс, сукупність конотативних, семантичних і денотативних ознак, що актуалізуються в термінологічній одиниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Воробьева М. Б.* Особенности реализации эпонимов-терминов в научном тексте // Научная литература / Язык, стиль, жанры. – М. : Наука, 2005. – 33–47 с.
2. *Дмитрук М. В.* Формування української ветеринарної лексики: автореферат дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук / М. В. Дмитрук. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 20 с.
3. *Жмуров В. А.* Большой толковый словарь терминов психиатрии. – Элиста : Джангар, 2010. – 864 с.
4. *Михайлишин Б. П.* 3 історії термінів-епонімів / Б. П. Михайлишин // Мовознавство. – 1994. – № 4–5. – 45–50 с.
5. *Подольская Н. В.* Словарь русской ономастической терминологии. – М., 1988. – 198 с.
6. *Стецюк Р. І.* Українська кардіологічна термінологія (структурно-семантична характеристика): автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Р. І. Стецюк. – Запоріжжя: ЗДУ, 1998. – 21 с.
7. *Хиль Л. В.* Структурно-семантическая характеристика русской оперативно-хирургической терминологии: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Л. В. Хиль – Днепропетровск: ДГУ, 1992. – 16 с.
8. *Чернявский М. Н.* Краткий очерк истории и проблемы упорядочения медицинской терминологии: энциклопедический словарь медицинских терминов / М. Н. Чернявский; гл. ред. Петровский Б. В. – М. : Советская энциклопедия, 1984. – Т. 3. – С. 410–425.

Стаття надійшла до редакції 27.04.15

О. В. Харик, магистрант
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

Диакронический аспект исследования эпонимической составляющей медицинской терминологии

Статья посвящена анализу эпонимической составляющей медицинской терминологии как способа репрезентации узкоотраслевых профессиональных знаний врача и культурно-исторического опыта человечества. Показано, что

ономастикон медицинской терминологии, построенный на использовании имен собственных, отражает антропологическую сущность человеческого мышления и позволяет по-новому осмыслить некоторые традиционные проблемы терминоведения.

Ключевые слова: медицинская терминология, эпоним, эпонимический термин, мифоним, реалоним.

О. Kharyk, Master Student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Diachronic Aspect of Study of the Eponymic Components in Medical Terminology

The article is devoted to the analysis of the eponymic component in medical terminology as a way of representation of the doctors' strictly specialized erudition and cultural / historical experience of humanity.

Keywords: medical terminology, eponym, eponymic term, mythonym, realonym.

УДК 378.147:811.512.161(075.8)

Б. Хюнерлі, канд. філол. наук
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ ІНСТИТУТУ ІМЕНІ ЮНУСА ЕМРЕ У ВИВЧЕННІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті подається детальний опис підручників з турецької мови, розроблених Інститутом імені Юнуса Емре. Наведено короткі відомості про структуру та функції зазначеного Інституту, а також життя і творчий доробок турецького поета Юнуса Емре.

Ключові слова: викладання іноземних мов, турецька мова, Інститут імені Юнуса Емре, Юнус Емре, навчальні посібники.

Тюркські мови посідають п'яте місце за кількістю носіїв серед 6500–7000 мов світу. Тип будови тюркських мов – аглютинативний; вони входять до алтайської групи урало-алтайської мовної сім'ї; приблизно 20 тюркських мов охоплює широку географію і налічує близько 220–250 мільйонів носіїв.

Актуальність дослідження визначається тим, що у порівнянні з іншими тюркськими мовами турецька має найбільшу кількість носіїв (близько 100 мільйонів). Турецька є рідною мовою